Limba perfectă în epoca globalizării

Nicoleta NEŞU

Proiectul integrării europene, fenomenul globalizării, întâlnirea dintre spaţii culturale diverse presupun o intensificare a contactelor directe, la niveluri diferite, între indivizi aparţinând unor culturi şi civilizaţii diferite, prin termenul cultură înţelegând ambele definiţii, atât cea de totalitate a creaţiilor artistice dar şi cea antropologică, de sumă a valorilor umane. Europa oferă astăzi un model cultural nou, mult amplificat, în care culturile îşi păstrează identitatea dar, în acelaşi timp, contribuie la naşterea unei culturi europene; varietatea înseamnă bogăţie şi nu opoziţie. Peisajul lingvistic al Uniunii Europene cuprinde 23 de limbi oficiale, cărora li se adaugă aproximativ alte 60 de limbi regionale şi limbi ale comunităţilor de emigranţi. Respectarea diversităţii culturale şi lingvistice este legiferată printr-o serie de acte şi documente specifice. Articolul 128 al Tratatului Uniunii Europene prevede dezvoltarea culturii şi limbilor statelor membre, concomitent cu respectarea diversităţii lor naţionale şi accentuând, prin diverse mijloace, moştenirea culturală comună. Comisia Europeană promovează o politică privind multilingvismul pentru a consolida unul dintre motto-urile Uniunii: „unitate în diversitate". Există o Declaraţie Universală a Drepturilor Lingvistice (semnată la Barcelona, în 1999) – pe modelul Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului din 1948, există o dată în calendar care reprezintă Ziua Internaţională a Limbii Materne, s-a propus crearea unui Consiliu al limbilor şi a unei Comisii mondiale a drepturilor lingvistice etc. Toate acestea legiferează ceea ce Umberto Eco afirmă:

> Europa începe o dată cu naşterea limbilor sale populare, iar o dată cu reacţia, de multe ori alarmată, la izbucnirea acestora începe cultura critică a Europei, care înfruntă drama fragmentării limbilor şi se porneşte a reflecta asupra propriului destin de civilizaţie multilingvă" (Eco 2002: 21).

Dar, acelaşi Eco consideră că

> la capătul îndelungatei sale căutări, cultura europeană se află în faţa necesităţii urgente de a găsi o limbă vehiculară care să-i sudeze fracturile lingvistice, astăzi chiar mai mult decât în trecut" (Eco 2002: 274).

Conform *Genezei*, după Potop, „tot pământul avea o singură limbă şi aceleaşi cuvinte" – se descrie, astfel, o stare de perfecţiune primordială a omenirii, un paradis terestru caracterizat printr-o umanitate unită, atât din punct de vedere politic, cât şi

BDD-V2663 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:19 UTC)

lingvistic. Dumnezeu, însă, pentru a le pedepsi trufia, i-a izgonit pe oameni din acest loc paradisiac şi i-a condamnat la confruntarea cu pluralitatea culturilor şi a limbilor.

> Şi Domnul a zis: Iată, ei sunt un singur popor şi toţi au aceeaşi limbă, şi iată de ce s-au apucat; acum nimic nu i-ar împiedica să facă tot ce şi-au pus în gând. Să Ne pogorâm şi să le încurcăm acolo limba, ca să nu-şi mai înţeleagă vorba unii altora. Şi Domnul i-a împrăştiat de-acolo pe toată faţa pământului" (*Geneza,* XI, 6-8).

Din acest moment şi până în zilele noastre, omenirea s-a străduit să recupereze acea armonie lingvistică primordială, să recupereze *limba adamică*, *perfectă* în sine, sau să conceapă o *lingua universalis*, pe modelul limbii perfecte. Părerile specialiştilor sunt împărţite – nu se poate vorbi despre *confusio linguarum* ca despre ceva exclusiv negativ; diversitatea lingvistică şi cea culturală ce derivă din ea poate reprezenta un avantaj. „Ciocnirea civilizaţiilor", despre care vorbea şi S. Huntington, trebuie văzută, credem noi, mai ales sub aspectul pozitiv al ciocnirii în sensul de interferenţă a culturilor. Cunoaşterea şi înţelegerea culturii în care te găseşti la un moment dat înseamnă accesul spre înţelegerea perspectivei pe care limba respectivă o propune asupra lumii, înseamnă accesul spre ceilalţi, înseamnă primul pas spre stabilirea unui raport valid, certificat de o finalitate materială şi spirituală valabilă.

Dificultatea teoretică, de reflectare a aceleiaşi realităţi prin conţinuturi-semnificaţii ale unor limbi diferite, pe care acest proces de interferenţă culturală trebuie să o înfrunte, apare, sub o formă sau alta, la mai toţi cei care s-au ocupat, direct sau indirect, de problema contactului între culturi. Faptul fusese deja remarcat de însuşi Humboldt în momentul în care afirmă că, în ceea ce priveşte planul conţinutului, limbile se deosebesc, în primul rând, printr-o organizare specifică a conţinutului lor lexical şi gramatical şi, abia apoi, ele se deosebesc şi prin aspectul lor material.

> Limba este, într-un fel, manifestarea exterioară a spiritului popoarelor; limba lor este spiritul lor, iar spiritul lor este limba lor. Oricât am vrea, nu le putem gândi niciodată îndeajuns de identice!" (Humboldt 2008: 80).

Este adevărat că filosoful german relaţionează specificitatea limbilor la câteva constante universale ale limbajului, în general, în sensul că identifică aceste universalii în limbile particulare, la nivelul raportului de desemnare (relaţia cuvintelor cu conceptele pe care le desemnează), la caracterul universal al expresiei (identitatea aparatului fonator la toţi oamenii), precum şi la simbolismul fonetic (evocarea unor însuşiri ale obiectelor prin intermediul calităţilor intrinseci ale sunetelor) (Munteanu 2005/2008: 16), afirmând că

> atât de admirabilă este în limbă individualizarea în interiorul concordanţei universale, încât se poate spune cu egală îndreptăţire şi că întreaga specie umană deţine o singură limbă, dar şi că fiecare om deţine o limbă proprie (Humboldt 2008: 87).

BDD-V2663 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:19 UTC)

Dar este la fel de adevărat că acelaşi Humboldt „renunţă la proiecţia himerică a unei limbi iniţiale (perfecte) şi priveşte ca pe un dat necesar diversitatea limbilor şi a popoarelor, pusă în relaţie directă cu producerea forţei spirituale a omului" (Munteanu 2005/2008: 16) şi refuză, astfel, în mod categoric, orice încercare de imaginare a unei limbi universale, logice şi raţionale:

> Unii au dorit chiar să înlocuiască cuvintele din diferite limbi cu semne general valabile, asemenea celor pe care le găsim în matematică, prin linii, cifre şi notaţie algebrică. Numai că, prin aceasta, dăm de capăt doar unei mici părţi din masa a ceea ce poate fi gândit, căci, potrivit naturii lor, astfel de semne se potrivesc doar acelor concepte care pot fi produse printr-o simplă construcţie sau care sunt configurate, de regulă, exclusiv de către raţiune. Când însă în concepte trebuie configurată substanţa perceperii şi a senzaţiei interioare, aceasta depinde de capacitatea de reprezentare individuală a omului, de care este inseparabilă limba sa (Humboldt 2008:70-71).

De la principiul relativismului lingvistic putem face uşor trecerea la principiul relativismului cultural, având în vedere faptul că „înţelegerea esenţei proprii a unei naţiuni şi a coerenţei interne a unei limbi particulare [...] depinde, în întregime, de luarea în calcul a ansamblului specificităţii spirituale" şi că

> doar prin intermediul acestei specificităţi spirituale, aşa cum a lăsat-o natura şi cum au dezvoltat-o împrejurările, se configurează caracterul unitar al naţiunii, singurul pe care se întemeiază aceasta în privinţa faptelor, realizărilor şi ideilor pe care le produce şi prin care se menţin forţa şi demnitatea ei, transmise ereditar de la individ la individ (Humboldt 2008:55).

Acest din urmă principiu pleacă de la recunoaşterea diversităţii culturale – există culturi diferite, caracterizate prin specificitate proprie – dar, în acelaşi timp, aceste culturi trebuie văzute ca fiind egale – egalitarismul cultural nu prevede o ierarhizare valorică a diferitelor culturi, ele fiind văzute ca egale atâta timp cât ele satisfac condiţiile generale de existenţă. Pe de altă parte, cultura naţională nu trăieşte doar în spaţiul strict descris de propria limbă – ea intră în contact, direct sau mijlocit, cu alte culturi naţionale. Fenomenul globalizării reprezintă, astfel, una dintre formele particulare ale acestui contact dintre culturi, şi el presupune „caracterul integrat, interdependent, interconectat al domeniilor economic, social, tehnologic, cultural, politic, ecologic dintr-un număr tot mai mare de societăţi"; finalitatea acestui fenomen este „standardizarea vieţii în lume" (Şerbănescu 2007:125). Însă, aşa cum arăta Dan Mănucă în deschiderea Simpozionului Internaţional dedicat relaţiei între identitatea limbii şi literaturii române şi procesul globalizării, identitatea culturală şi conservarea ei versus renunţarea la ea reprezintă una dintre problemele principale ce trebuie discutate din perspectiva acestei relaţii – „o societate globalizată va fi ori una multiculturală, ori una rezultată dintr-un proces de aculturaţie. Cea dintâi ipoteză scoate în evidenţă conservarea unor trăsături identitare, cealaltă accentuează asupra întrepătrunderilor care se vor produce".

Aşa cum arătam în cercetări anterioare (Neşu 2006: 263-273), problema specificului naţional, a păstrării şi conservării lui - problemă tot mai acut simţită de

BDD-V2663 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:19 UTC)

culturile ce se află în faţa „provocării” europene, cu atât mai mult cu cât ideea „integrării” europene este tot mai mult concurată de cea a „globalizării” - se dovedeşte a fi o „falsă problemă”. Într-un prim moment, „s-ar părea că noua realitate culturală «globală» defavorizează profund micile culturi [...], care ar pierde astfel, prin integrare, «specificitatea»” (Marino 2005:272). În realitate, însă, lucrurile nu stau deloc aşa.

> Cu cât nu vom căuta specificul naţional, cu atât mai mult îl vom găsi, cu atât mai mult îl vom exprima, fiindcă tocmai ocupându-ne de universal, de perspectiva noastră şi cu posibilităţile noastre, cu tradiţiile noastre, vom prezenta oricum o voce, fără îndoială, o voce umană, însă în acelaşi timp, o voce umană care se va recunoaşte ca voce românească, ca voce cu timbru românesc” (Coşeriu 1994:176),

iar, în acest proces al globalizării culturale,

> creaţiile individuale, profund originale, îşi pot găsi corespondenţe şi termeni de comparaţie”, în timp ce soluţia poate fi reprezentată de o „selectivitate fără frontiere, prin depăşirea complexelor subalterne şi a subordonării mimetice şi sterile” (Marino 2005:272).

Considerând cultura europeană ca „ansamblu al ideilor, simbolurilor, teoriilor ce se regăsesc în trăirea socială a vieţii”, Andrei Marga delimitează, în interiorul ei, cinci nivele sau subsisteme: competenţa tehnică, comportamentul economic, îndemânarea administrativă, acţiunea politică şi cultura spirituală, pe fundamentul cărora cultura europeană îşi sprijină specificitatea (Marga 2006: 45-46)[1]. Autorul subliniază şi faptul că acest specific cultural european nu poate fi redus doar la unul dintre aceste subsisteme, ci ele acţionează simultan. În sfera culturii spirituale, se vorbeşte, în contextul definirii sale sub raportul specificităţii, fie despre circulaţia unor simboluri şi mituri proprii culturii europene, fie despre anumite concepte-pivot în jurul cărora s-au coagulat marile teme ale gândirii europene – este vorba despre concepte precum conceptul adevărului, ca valoare fundamentală, conceptul cunoaşterii, conceptul raţionalităţii, conceptul dreptului, conceptul autonomiei individului, conceptul sferei publice şi conceptul persoanei umane, concepte ce ţin de tradiţia europeană, în sensul că ele s-au dezvoltat de-a lungul istoriei europene şi au marcat dezvoltarea ei politică şi filosofică[2]. Dacă luăm în considerare faptul că una dintre trăsăturile structurale ale culturii în sine este cea de universalitate şi anti-dogmatism, ne dăm seama, de la început, că specificul naţional, dublat de identitatea naţională nu este antagonic conceptului de universalitate - ceea ce înseamnă, aşa

[1] Autorul formulează chiar nişte „condiţii de apartenenţă” la această cultură europeană, în funcţie de satisfacerea cerinţelor celor cinci subsisteme ale sale: 1. „Aparţii în fapt culturii europene realizând continua pliere şi, în cazul optim, participarea la crearea tehnicii de producţie şi, în general, a noi niveluri ale competenţei tehnice de producţie”; 2. „Nu poţi aparţine acestei culturi dacă principiul randamentului este ignorat sau subestimat”; 3. „Aparţii culturii europene atunci când cultura dreptului promovează individul ca subiect şi ca scop al dreptului, suveranitatea şi generalitatea legii”; 4. „Aparţii culturii europene asigurând, prin reglementările de drept, aceste bunuri fundamentale [viaţă, libertate, proprietate]”; 5. „Aparţii acestei culturi realizând comunicarea continuă a reflexivităţii intelectuale şi a problemelor trăirii umane a vieţii” (Marga 2006: 47-50).

[2] Pentru detalii legate de acest aspect al specificului european, vezi A. Marga, *op. cit*., p. 54-56.

BDD-V2663 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:19 UTC)

cum arătam şi în studiul mai sus menţionat, că „adevărata cultură" nu se lasă influenţată de dogme politice, ea se face pentru toţi oamenii şi este a tuturor. Ea implică – structural – pluralitatea, posibilitatea co-existenţei mai multor perspective. Eugen Coşeriu afirmă că „imperativul categoric al culturii, ca ştiinţă, ca artă, este acela de a nu face concesii unui subiect particular, acela de a respecta ori subiectul universal, ori obiectul universal, ori comunitatea (în cazul limbajului)" (Coşeriu, 1994: 174) Se pune, firesc, întrebarea: ce se întâmplă cu noţiunea de cultură naţională? Răspunsul vine la fel de firesc:

> Cultura nu poate fi naţională şi nu trebuie să fie naţională ca obiect. Ne putem ocupa, fără îndoială, de obiectele noastre, fiindcă le cunoaştem mai bine, însă fiecare obiect pe care îl considerăm, chiar dacă este un obiect local, trebuie văzut întotdeauna în perspectiva universalităţii; trebuie văzută în fiecare obiect, în fiecare formă a culturii populare dintr-o anumită ţară, dintr-o anumită regiune, o formă posibilă, o determinare posibilă a artei, în general, a artei universale, şi nu doar o formă care exclude alte forme de artă (Coşeriu 1994: 176).

Faptul că o cultură este naţională, prin determinarea ei istorică, nu îi dă dreptul să fie naţionalistă şi cu atât mai puţin, şovină (Coşeriu 1994: 179). Ca urmare, este vorba despre o înţelegere greşită, superficială, dar frecvent întâlnită, a conceptului de specific naţional opus universalităţii. El ar fi, într-adevăr, opus universalului

> dacă am înţelege că ne mărginim la faptele naţionale şi că vrem să facem o cultură numai naţională, care să nu fie universală. Însă specificul naţional este cu totul inevitabil prin subiect, nu prin obiect. Deci, nu vom putea scăpa, nimeni nu poate scăpa de specificul naţional, de tradiţiile pe care le reprezintă, fiindcă creatorul reprezintă el însuşi aceste tradiţii, el însuşi e o parte dintr-o comunitate şi dintr-o cultură care s-a constituit în mod istoric (Coşeriu 1994: 176).

Mai mult, relaţia specific naţional – fenomen al globalizării/integrării, este o relaţie cu un dublu sens: pe de-o parte, „‹integrarea› nu atentează în niciun fel la existenţa ‹specificului naţional›"; pe de altă parte, acest ‹specific› evoluează, se îmbogăţeşte, se nuanţează prin toate influenţele şi achiziţiile fecunde ale ‹integrării›" (Marino 2005: 76).

Dacă se poate vorbi astăzi despre o coeziune economică, financiar-monetară, la nivelul Uniunii Europene, coeziunea culturală rămâne, însă, deocamdată, o finalitate neatinsă, proces îngreunat, desigur, mai ales de diversitatea lingvistică, de numărul mare al limbilor vorbite pe teritoriul european. Soluţia - utopică - a unei limbi universale, tradusă în încercarea de a crea o limbă unică, accesibilă tuturor şi capabilă de a re-inventa universalitatea adamică a procesului comunicativ nu a fost găsită. Europa, "unită în diversitatea" ei, are ca valori fundamentale - în ceea ce priveşte aspectul cultural – plurilingvismul şi pluriculturalismul, înţelese nu ca sumă a valorilor culturale transmise prin intermediul unei anumite limbi, ci ca modificare a propriei experienţe culturale ca urmare a intersectării cu alte culturi, însuşirea unei perspective diverse asupra lumii, ca urmare a accesului la ea prin intermediul unei alte limbi. Acest principiu al plurilingvismului stă la baza Cadrului european comun

BDD-V2663 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:19 UTC)

de referinţă pentru limbi (*Common European Framework of Reference for Languages*), dezvoltat pe baza Proiectului pentru limbi moderne (*Modern Languages Project*). Acest document al Uniunii Europene se bazează pe valorile fundamentale prevăzute în Constituţia Europeană, ca respectul demnităţii umane, al libertăţii, al democraţiei, al egalităţii, al Statului de drept, precum şi respectul drepturilor omului, inclusiv al celor aparţinând minorităţilor. Cadrul este structurat în jurul a trei concepte-pivot, fundamentale: competenţe generale, abilităţi strategice şi competenţe multilingvistice şi multiculturale. Ca urmare, nu monolingvismul – fie el concretizat într-o *lingua universalis*, fie înţeles ca utilizarea unei singure limbi „oficiale" – este soluţia căutată de toţi oamenii politici, de-a lungul timpului. Utopica limbă perfectă este, de fapt, sterilă – revenirea la o limbă unică înseamnă reducerea bogăţiei culturale pe care diversitatea lingvistică post-Babel a oferit-o omenirii, ar reprezenta o soluţie reducţionistă şi complet anti-umanistă; lumea ar înceta deodată să mai fie privită/înţeleasă printr-o multitudine de priviri, ci s-ar lăsa explorată de un singur ochi, pierzând astfel din varietatea şi complexitatea interpretărilor pe care astăzi ni le oferă diversele limbi. Justificarea o găsim tot la Humboldt: „prin acelaşi act prin care întinde firul limbajului, omul se ţese pe sine prin limbaj. Fiecare limbă desenează un cerc în jurul poporului care o vorbeşte, şi nu este posibil a părăsi acest cerc decât intrând, în mod simultan, în cercul altui popor. A învăţa o limbă nouă ar trebui să fie, deci, cucerirea unui nou punct de vedere în atitudinea individului" (Humboldt 1988:161- 164). Toate acestea pentru că

> în fiecare limbă sălăşluieşte o viziune a lumii care îi este specifică. După cum cuvântul individual stă între om şi obiect, tot astfel limba, în întregimea sa, se interpune între om şi natura care acţionează, din interior şi din exterior, asupra lui. Este adevărat, desigur, că omul trăieşte în mod primar sau în ultimă instanţă între obiecte, dar de fapt numai aşa îi sunt ele date prin limba sa…fiecare limbă conţine întreaga ţesătură conceptuală şi întregul mod de raportare la lumea obiectuală caracteristice pentru o secţiune a umanităţii. Niciodată nu se ajunge însă la experienţa completă şi pură a unei asemenea schimbări de perspectivă, pentru că, întotdeauna păstrăm, într-o măsură mai mare sau mai mică, propria noastră viziune a lumii aşa cum e prefigurată aceasta în limba noastră maternă (Humboldt 1988:161-164).

Bibliografie

Coşeriu 1994: Eugen Coşeriu, *Deontologia culturii*, în „Prelegeri şi conferinţe", Supliment al „Anuarului de lingvistică şi istorie literară", Iaşi.

Eco 2002: Umberto Eco, *În căutarea limbii perfecte*, Iaşi, Editura Polirom.

Humboldt 1988: Wilhelm von Humboldt, *Fragmente lingvistice*, în „Secolul XX", 325 – 327, traducere de Şt. Aug. Doinaş, p. 161-164, Bucureşti.

Humboldt 2008: Wilhelm von Humboldt, *Despre diversitatea structurală a limbilor şi influenţa ei asupra dezvoltării spirituale a umanităţii*, versiune românească, traducere, notă asupra traducerii, tabel cronologic, bibliografie şi indici de Eugen Munteanu, Bucureşti, Editura Humanitas.

Marga 2006: Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, Cluj-Napoca, Editura Fundaţiei pentru Studii Europene.

Marino 2005: Adrian Marino, *Pentru Europa*, ediţia a II-a, Iaşi, Editura Polirom.

BDD-V2663 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:19 UTC)

Mezzadri 2006: Marco Mezzadri, a cura di, *Integrazione linguistica in Europa. Il Quadro comune di riferimento per le lingue*, Novara, DeAgostini UTET Universita.
Munteanu 2005: Eugen Munteanu, *Introducere în lingvistică*, Iaşi, Editura Polirom.
Neşu 2006: Nicoleta Neşu, *Limba şi cultura română în faţa occidentului – aspecte lingvistice şi culturale ale integrării europene*, în volumul Simpozionului Internaţional „Identitatea culturală românească în contextul integrării europene", Academia Română, Institutul de Filologie Română „A. Philippide" şi Asociaţia Culturală „A. Philippide", 22 – 23 sept. 2006, Iaşi, p. 263 – 273.
Şerbănescu 2007: Andra Şerbănescu, *Cum gândesc şi cum vorbesc ceilalţi. Prin labirintul culturilor*, Iaşi, Editura Polirom.

The Perfect Language in the Age of Globalization

The present paper focuses on the concept of the "perfect language" and points out the Humboldtian ideas and concepts regrading language in general. The paper discusses the problem of plurilingualism and the cultural interferences, with references at the *Common European Framework of Reference for Languages* and at the *Modern Languages Project* developed by the European Union.

Universitatea „Babeş-Bolyai"
CLUJ-NAPOCA, ROMÂNIA/ Accademia di Romania
ROMA, ITALIA

BDD-V2663 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:19 UTC)

BDD-V2663 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 13:26:19 UTC)